

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

בא (תשכ"ד)

פרק י'

236

בהמשך לשאלות הכלליות של גליון וארא ש.ז. עוסק גם גליונו בסיסטמטיזציה של עשר המכות. עמד על חלוקה זו כבר הרשב"ם ז' כ"ו ד"ה ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה. אסוטו בפרושו לשמות (ע' 61) מרחיב את הדבור על חלוקה זו:

מבנה הכתובים המספרים על מכות מצרים הריהו מבנה הרטורי ומשוכלל. כדי לעמוד על תכניתו ועל צורתו של מבנה זה עלינו לשים לב על שני דברים, ואלה הם:
א) תשע המכות שלפני האחרונה מתחלקות כמו שכבר הכיר הרשב"ם... לשלשה מחזורים של שלש מכות כל אחד, ובכל מחזור ומחזור המכה הראשונה והשנייה באות לאחל שהתרה משה בפרעה והשלישית באח בלי התראה. ועוד, כמו שהוסיף והעיר דון יצחק אברבנאל בפרושו, לפני המכה הראשונה שבכל מכה מצווה משה להתייבב לפני פרעה בבוקר ברשות הרבים, ואלו לפני השנייה הוא מצווה לבוא אל פרעה, כלומר להראות לפניו בתוך ארמונו (*).
נוכל לסכם חלוקה זו של המכות בטבלה הבאה:

מחזור ראשון	מחזור שני	מחזור שלישי
1 דם	4 ערוב	7 ברד
2 צפרדע	5 דבר	8 ארבה
3 כנים	6 שחין	9 חושך - אין התראה.

ב) מלבד חלוקה זו לפי צורתן הספרותית של הפסקות שבפרשה, אפשר להכיר עוד סמני חלוקה אחרת, לפי מיבם של המכות. מבחינה זו הן מתחלקות לזוגות זוגות: הזוג הראשון דם-צפרדע; שייך אל היאור. הזוג השני: כנים-ערוב; כולל שתי מכות דומות זו לזו, אם נפרש ערוב לפי הפירוש הנראה קרוב ביותר. (***) גם הזוג השלישי (דבר-שחין) כולל שתי מכות דומות זו לזו, האחת בבעלי חיים בלבד, והשנייה גם בבני אדם; הזוג הרביעי (ברד-ארבה) באים שני מיני קללה על יבול האדמה. האחרון (חושך-מכת בכורות) כולל שני מיבוי של חושך, תחילה חושך שלושת הימים על מצרים ואחר כך חושך מות על הבכורות.

לעומת הדעה הזו של בנו יעקב ושל אסוטו המזדהית בעיקרו עם ר' יהודה ובנגוד למספר המקובל (וע' אבות פרק ה' משנה ד') קובע אבן כספי בפרושו "משנה כספי" בסוף מאמר ארוך על המכות כ"א י' ד"ה ומשה ואהרן עשו את כל המופתים:

"ואין אני מחייב שיהיו עשר מכות כמו שמנו קצת מהקדמונים, כי אין אני מדקדק אם היו עשרה או פחות או יותר, כי אין בתורה זכרון מספר מוגבל להם.

וזה כענין אמרם ז"ל שלש עשרה מדות, עד שמתו רבים מן המפרשים אחריהם למנותם, ונחלקו בזה מאד, אמנם אין אני מורח בזה כלל, ולא נחוש רק שבנין הענין, כמה שיעלה מספרם. לכן אל תטעון עלי מצד מה שמנינו אחד עשר חלקים באלו הנפלאות, והם שלשה במים ושלשה באויר, ושנים באש, כי אין לנו מספר מוגבל בתורה." עד כאן דברי אבן כספי.

לשאלה 3. יעויין בטבלה שבגליון וארא תש"ה, הטובה ביחוד ללמוד עשר המכות בכתת ילדים צעירים. (כגון בכתות ז' או ח' של בי"ס יסודי). על התלמידים למצוא בעצמם את הפסוקים במ מדובר על "התרככותו" האטית והמודרגת של פרעה. (הכונה ביחוד לפסוקים ז' י"ג כ"ג; ח' ד' י"א, ט"ו; כ"א; כ"ד, כ"ח; ט' ז'; י"ב; ט' כ"ז-כ"ח! ל"ה);

לשאלה ב, נביא בזה טוב את דברי אבן כספי אשר כנראה לנו הפעם כוון לפשוטו של המקרא:

... המאמר הזה הוא מכלל מה "שאמרו" "דברה התורה בלשון הבאי". כמו שבארו הסורה ז"ל (***) , והנה אמרו על יאשיהו (מלכ"ם ב' כ"ג כ"ה) "וכמוהו לא היה לפניו מלך... ואחריו לא קם כמוהו", היחשוב אדם שזה נאמר בדקדוק ובצמצום, עד כי

שקלו במאזנים כל המלכים העובדים והעתידים, ועוד הנה קדם אמרו על חזקיהו (שם י"ח) "ואחריו לא היה כמוהו בכל מלכי יהודה"... ואיך יצדק אמרו על חזקיהו "ואחריו לא היה כמוהו עם אמרו על יאשיהו "כמוהו לא היה לפניו"... ועוד מה לו, לשם ית' למספר הארבה להודיענו בצמצום שבכל הזמן העבר והעתיד, לא היה ארבה כמו זה, עד שיתכן שמספר הארבה הוא, עולה על דרך משל ששים רבוא, וכבר היה או יהיה ארבה שיעלה מספרו ששים רבוא חסר אחד וחלילה שיגיע לששים רבוא בשלמות, למען, יצדק זה הפסוק, ועוד: אלו יכון נותן התורה להודיע לנו זה, היה ראוי שימסור לנו בכתוב מספרם, עד שבהתחדש העתים יום יום ויבוא ארבה נחתור לעמוד על מספרם, למען נדע בחוש ובנסיון כי זה הפסוק צודק...

נחמה ליבוביץ

* ועל צווי זה אל משה לבא אל פרעה = אל ביתו בכל אחת מן המכות השניות שבכל מחזור מעיר בנו יעקב, שנאמר בזה לפרעה: אף תחשוב להסגר ולהתבצר בביתך - כפי שהיתר הגזבת פרעה לאחר מכת הדם, בפעם הראשונה, (ז"כ"ג) לא תוע לך התבצרותך זו, ודבר ה' ישיגך גם בביתך, על כן "בא אל פרעה".

** הוא מקבל מפירושו של רש"י (ושל כמה מפרשים אחרים) "כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביה" את קרבת המלה ערב לערבוביה אבל הולק עליו בזהות החיות, לדעתו - בגלל "ומלאו בתי מצרים את הערוב", נראה יותר לפרשו כערבוביה של ספילים זעירים דוגמת הכנים.

*** כונתו למורה נבוכים מאמר ב' פרק מ"ז וע' גליון דברים תשי"א שאלה ב.